

در بیت (جهان و زمان قافیه هستند و شما نیز بگذرد ردیف [ردیف این شعر سبب می شود همگی ابیات در مفهوم کلی ناپایداری مشترک

(۱) رنج و سختی، جغد شوم و ویرانگری است که به ما پسندیده نمی کند، شما را نیز خانه خراب خواهد کرد.

(۲) همه را در پرمی گیرد (۳) شما را نیز فر خواهد گرفت (۴) عدل و دادگران فانی هستند چه پرسد به ستم و ظالمان

(۵) استعاره از انسان های پزیرگ و راهنما

(۶) استعاره از فرومایگان به ظاهر قدرتمند

(۷) انسان های زیادی مرده اند

## غرض شیران

(۸) در پدایر ظلم شما سپیری از صبر و تحمل می سازیم



به سراغ شما هم خواهد آمد

۱ هم مرگ، (بر جهان <sup>مجاز از زندگی و هستی</sup> شما نیز بگذرد) هم رونق زمان <sup>رواج و گرمی بازار</sup> شما نیز بگذرد

۲ (وین بوم محنت از پی آن تا کند خراب بر دولت آشیان <sup>دولت آشیان</sup> شما نیز بگذرد)

۳ [آب اجل که هست گلوگیر خاص و عام] <sup>مردگ</sup> (بر حلق و بر دحان <sup>دولت آشیان</sup> شما نیز بگذرد) [قف...]

۴ (چون داد عادلان به جهان در <sup>نماند</sup> بقا نکرد) <sup>(اسم به معنی حق)</sup> بیداد <sup>ظالمان</sup> شما نیز بگذرد [قف...]

۵ استعاره از دلیران در ملکیت چوغزش شیران گذشت و رفت این عو عو سگان <sup>استعاره از افراد فرومایه</sup> شما نیز بگذرد

۶ (هم <sup>چراغ زندگی شما را نیز خاموش خواهد کرد</sup> بر چراغدان <sup>خاموش کرد</sup> شما نیز بگذرد) <sup>استعاره از مرگ</sup> بادی که در زمانه بسی شمع <sup>خاموش کرد</sup> ها بگشت

۷ استعاره از دنیا زین کاروانسرای <sup>بسی کاروان گذشت</sup> شما نیز بگذرد <sup>شما هم از این دنیا خواهید رفت</sup> ناچار، کاروان <sup>بیاور گذشتگان</sup> شما نیز بگذرد

۸ (ای <sup>افتخار کننده</sup> مفضل <sup>نیک بخت</sup> به طالع <sup>خویش</sup> معبود <sup>نیک بخت</sup> خویش <sup>قدرت و</sup> تا سختی <sup>خوشبختی شما نیز به پایان می رسد</sup> کمان <sup>خوشبختی شما نیز به پایان می رسد</sup> شما نیز بگذرد) [قف...]

۹ (بر تیر جورتان ز تحمل سپر کنیم) تا سختی <sup>قدرت و</sup> کمان <sup>خوشبختی شما نیز به پایان می رسد</sup> شما نیز بگذرد

۱۰ ای تو رمه <sup>استعاره از رعیت، مردم زیر دست</sup> سپرده به چوپان <sup>حاکم و عامل درنده خوی و ظالم</sup> گرگ طبع <sup>ستم پیشگی حاکم</sup> این گرگی <sup>سیف فرغانی</sup> شبان <sup>سیف فرغانی</sup> شما نیز بگذرد

۸۷- مفهوم بیت «بر تیر جورتان ز تحمل سپر کنیم / تا سختی کمان شما نیز بگذرد» با کدام گزینه قرابت ندارد؟

(۱) خطا بین که بر دست ظالم برفت / جهان ماند و او با مظالم برفت

(۲) به عاقبت خیر آمد که مرد ظالم و ماند / به سیم سوختگان، زرنگار کرده سرای

(۳) نه آن شوکت و پادشایی بماند / نه آن ظلم بر روستایی بماند

(۴) مکن به جای (= در حق) بدان نیک، از آن که ظلم بود / که نیک را به غلط جز به جای او بنهی

۸۸- در ابیات ذیل، آرایه‌ی چند بیت در مقابل آن درست نوشته شده است؟

- (الف) سرو بالای به صحرا می‌رود  
(ب) می‌رود در راه و در اجزای خاک  
(ج) این چنین بی‌خود نرفتی سنگ‌دل  
(د) آفتاب و سرو غیرت می‌برند  
(ه) هر که را در شهر دید از مرد و زن
- (۱) یک (۲) دو (۳) سه (۴) چهار
- رفتنش بین تا چه زیبا می‌رود: تشبیه  
مرده می‌گوید مسیحا می‌رود: تلمیح  
گر بدانستی چه بر ما می‌رود: کنایه  
کافتابی سروبالا می‌رود: شخصیت‌بخشی  
دل ربود اکنون به صحرا می‌رود: استعاره

## کارگاه متن پژوهی

### قلمرو زبانی

- در شعری که خواندید، پنج واژه مهمّ املائی بیابید و بنویسید.
- تفاوت معنایی فعل‌های مشخص شده را توضیح دهید.
  - گفتم که نوش لعلت ما را به آرزو کشت
  - گفتا تو بندگی کن کاو بنده پرور آید
  - بادی که در زمانه بسی شمع‌ها بکشت
  - هم بر چراغدان شما نیز بگذرد
- برای هر واژه، یک مترادف و سه هم خانواده بنویسید.

واژه	مترادف	هم خانواده
طبع		
بقا		
عادل		

- واژه‌های زیر را مانند نمونه به دو شیوه، جمع ببندید.

نمونه: مکان: مکان‌ها، اماکن

- مِحَنَت (.....)
- دعا (.....)
- زمان (.....)

### قلمرو ادبی

- قافیه و ردیف را در بیت نخست این سروده مشخص کنید.
- در بیت زیر، کنایه‌ها را بیابید و مفهوم آنها را بنویسید.
 

بر تیر جورتان ز تحمل سپر کنیم  
تا سختی کمان شما نیز بگذرد
- به بیت زیر توجه کنید:
 

[ نقش کردم رخ زیبایی تو در خانه دل ]  
تداوم عشق حتی پس از .....  
خانه ویران شد و آن نقش به دیوار بماند [ استعاره از عشق ]  
..... از دل

۸۹- مفهوم بیت «بادی که در زمانه بسی شمع‌ها بکشت / هم بر چراغدان شما نیز بگذرد» با کدام گزینه تناسب دارد؟

- (۱) شمعی که به یک دو شب فرو می‌گذرد / گه سوخته گه کشته به کو می‌گذرد (۲) پیل فنا که شاه بقا مات حکم اوست / هم بر پیادگان شما نیز بگذرد  
(۳) ظالم به ظلم خویش گرفتار می‌شود / از پیچ و تاب نیست رهایی کمند را (۴) آسوده است نفس سلیم از گزند دهر / بیم از سگ شبان نبود گوسفند را

در مصراع اول، شاعر، «دل» را به «خانه» تشبیه کرده است؛ سپس در مصراع دوم، به سبب شباهت آن دو به هم، مشبّه (دل) را حذف کرده و فقط مشبّه‌به (خانه) را ذکر کرده است تا شباهت را تا مرحله یکی شدن نشان دهد؛ به این تصویر خیال‌انگیز، «استعاره» می‌گویند. در استعاره، یک طرف تشبیه (مشبّه یا مشبّه به) ذکر نمی‌شود. مثال برای حذف مشبّه به: خورشید شکفت. «خورشید» به «گل» تشبیه شده است. «شکفتن» از ویژگی‌های گل است که به خورشید نسبت داده شده است.

**توجه:** استعاره، نوعی مجاز است که بر پایه تشبیه بنا شده است. ■ در بیت پنجم، استعاره‌ها را مشخص کنید و مفهوم هر یک را بنویسید.

## قلمرو فکری

- ۱ با توجه به توضیح زیر، معنی و مفهوم بیت اول درس را به نثر روان بنویسید.  
سیف‌الدین محمد فرغانی، در سده هفتم هجری، هنگامی که شهرهای بزرگ و آباد ایران، در آتش بیداد مغولان می‌سوخت، این شعر را سرود. سیف در این سروده، از رفتار ظالمانه فرمانروایان و تاخت و تاز سپاه مغول، با بیان کوبنده‌ای انتقاد می‌کند.
- ۲ در بیت زیر، مقصود شاعر از «رمه»، «چوپان گرگ طبع» و «گرگی شبان» چیست؟  
ای تورمه سپرده به چوپانِ گرگِ طبع / این گرگی شبان شما نیز بگذرد
- ۳ از متن درس، برای حدیث و آیه زیر، نمونه بیتی مرتبط بیابید و بنویسید.  
x «اللَّهُرُّ يَوْمَانِ يَوْمٌ لَكَ وَ يَوْمٌ عَلَيْكَ». امام علی (ع)  
y «كُلُّ نَفْسٍ ذَاتُ نَفْسٍ الْمَوْتِ». سوره آل عمران، آیه ۱۸۵
- ۴ سروده زیر، یادآور کدام بیت درس است؟

ما بارگه دادیم، این رفت ستم بر ما / بر قصر ستمکاران، گویی چه رسد خذلان\*

(از زبان کاخ عظیم ساسانیان)

عادلیم

خاقانی

۵

...ور: جشن و مهمانی } M  
...ور: بوق و شیپور (ساحه سده ار س)

۱) در زمین **رستاخیزی** پیش از روز قیامت اصلی برپا شده است

۲) انگار طبیعت سیر عادی خود را طی نمی کند که کوچک ترین مخلوقات نیز بیقرارند

۳) حتی فرشتگان و مجرداتی که **اندوه** برایشان پی معنی است، نیز غمگین هستند (از غم فاجعه‌ی کربلا)

۴) شأن والای حسین (ع) همه‌ی مخلوقات عالم را عذار کرده است.

## شعرخوانی باز این چه شورش است

شدت عذار و بی‌قداری عذاران

- ۱) باز این چه شورش است که در خلق عالم است؟! **عظمت واقعی کربلا**
- ۲) باز این چه رنج عظیم است؟! کز زمین
- ۳) کاشوب در تمامی ذرات عالم است،
- ۴) گویا طلوع می کند از مغرب، آفتاب
- ۵) در بارگاه **قدس** که جای **ملال** نیست
- ۶) گویا عزمی می کند از مغرب، آفتاب
- ۷) اگر خوانش قیامت دنیا، بعید نیست
- ۸) در بارگاه **قدس** که جای **ملال** نیست
- ۹) **جن و ملک** بر آدمیان نوحه می کنند
- ۱۰) **عظمت واقعی کربلا**
- ۱۱) **عظمت واقعی کربلا**
- ۱۲) **عظمت واقعی کربلا**
- ۱۳) **عظمت واقعی کربلا**
- ۱۴) **عظمت واقعی کربلا**
- ۱۵) **عظمت واقعی کربلا**
- ۱۶) **عظمت واقعی کربلا**
- ۱۷) **عظمت واقعی کربلا**
- ۱۸) **عظمت واقعی کربلا**
- ۱۹) **عظمت واقعی کربلا**
- ۲۰) **عظمت واقعی کربلا**

خورشید آسمان و زمین، نور مشرقین  
پرورده کنار رسول خدا، حسین } **والله تبتگی امام حسین (ع)**

محتشم کاشانی

## درک و دریافت

۱) این سروده محتشم کاشانی را از نظر لحن، احساس و عاطفه حاکم بر فضای شعر، با شعرخوانی

«بوی گل و ریحان ها» مقایسه کنید.

۲) مقصود شاعر از «آشوب در تمامی ذرات عالم» را توضیح دهید.

۹۰- در بیت کدام گزینه «شیوه بلاغی» به کار رفته است؟

شکار از چنگ گنجشکان نگیرد  
تا تو را یار گرفتم، همه خلق اغیارند  
فرزند خصال خویشتن باش  
عرض (= آبرو) خود می بری و زحمت ما می داری

- ۱) اگر عنقا ز بی برگی بمیرد
- ۲) تا گل روی تو دیدم، همه گل ها خارند
- ۳) چون شیر به خود سپه شکن باش
- ۴) ای مگس عرصه سیمرغ نه جولانگه توست

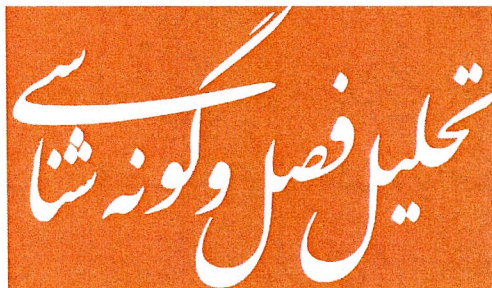
بر کاخ ستم‌کاران تا خود چه رسد خذلان  
چو نخل باش ستوده در این بهشت آباد  
خواییدن رزق کس میندیش  
یافت خاقانی از جهان هر سه

(۲) معلم: علم - عامل - اعمال  
(۴) مکاری: مکر - مکار - مکروه

۹۱- در کدام بیت غلط املائی وجود دارد؟

- (۱) ما بارگه دادیم این رفت ستم بر ما  
(۲) چو سرو باش تهی دست و فارغ از هرید  
(۳) دل ده به نصیب خانه خویش  
(۴) هر چه امن و فراغت است و کفاف
- ۹۲- هم‌خانواده‌های کدام واژه همگی درست است؟  
(۱) رعیت: راعی - مرعی - رعایا  
(۳) متواضع: وضو - وضعیت - وضع

## ادبیات پایداری



در این فصل، متن‌هایی را خواندیم که در آنها نویسنده یا شاعر، تفکر آگاهی‌بخش یا انتقادی خویش را دربارهٔ دادگری، عدالت‌خواهی، بیدادگری، ستم‌ستیزی، آزادی و حق‌جویی، بازگو می‌کند. به این گونه متن‌ها که در حقیقت، فریاد مظلومیت آزادی‌خواهان را به گوش می‌رساند و خواننده را به ایستادگی، مبارزه و سازش‌ناپذیری در برابر ظلم، فرامی‌خواند، «ادبیات پایداری» یا «ادب مقاومت» می‌گویند.

ایستادگی در برابر بیدادگری‌های اشخاص و حکومت‌های ظالم در تاریخ همهٔ ملت‌ها دیده می‌شود؛ هنگامی که یک ملت یا جامعه به مبارزه با عوامل استبداد و استکبار داخلی یا تجاوز بیگانگان بر می‌خیزد، از سروده‌ها یا نوشته‌هایی بهره می‌گیرد که موضوع اصلی آنها، ستایش آزادی و آزادی‌خواهی و دعوت به مبارزه و پایداری در برابر بیدادگران است.

۹۳- در کدام بیت تمام ارکان تشبیه ذکر نشده است؟

تو یار غمگساری تو حور دل‌ربایی  
چون مه و خورشید جهانگرد باش  
چون ابر بهاری که دهد سیل به گلزار  
ورت ز دست نیاید چو سرو باش آزاد

- (۱) تو سرو جویباری تو لالهٔ بهاری  
(۲) گرم شو از مهر و زکین سرد باش  
(۳) علم همه عالم به علی داد پیمبر  
(۴) گرت ز دست برآید چو نخل باش کریم

۹۴- مفهوم کلی کدام دو بیت با یکدیگر تناسب دارد؟

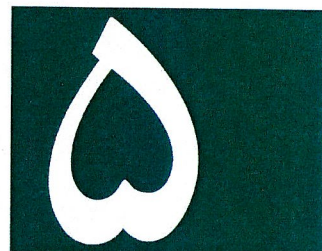
- (الف) ضرورت است بلادیدن و جفا بردن
  - (ب) هر آن طفل چون جور آموزگار
  - (ج) دوستان چون جفا کنند همی
  - (د) گر بسوزی بند بندم از جفا
- (۱) الف - د      (۲) الف - ب

- ز دست آن که ندارد به حسن همتایی  
 نبیند جفا بیند از روزگار  
 من چه امید دارم از دشمن  
 من وفای تو به جان دارم به جان
- (۳) ج - د      (۴) ج - ب

۹۵- از مفهوم کدام بیت می توان دریافت که تواضع سبب کمال است؟

- (۱) چون بگشایم ز سرمو شکن
  - (۲) چون بدوم سبزه در آغوش من
  - (۳) قطره باران که درافتد به خاک
  - (۴) در بن این پرده نیلوفری
- ماه ببیند رخ خود را به من  
 بوسه زند بر سر و بر دوش من  
 زو بدمد بس گهر تابناک  
 کیست کند با چو منی هم سری

# ادبیات انقلاب اسلامی



درس دهم: دریا دلان صف شکن  
 کارگاه متن پژوهی  
 گنج حکمت: یک گام، فراتر  
 درس یازدهم: خاک آزادگان  
 کارگاه متن پژوهی  
 روان خوانی: شبیر زنان ایران

۹۶- مفهوم کلی کدام بیت متفاوت با سایر ابیات است؟

- (۱) در خرمن صد زاهد عاقل زند آتش
- (۲) عاقل و دولت قرین یکدیگر است
- (۳) قیاس کردم و تدبیر عاقل در ره عشق
- (۴) عقل اگر داند که دل در بند زلفش چون خوش است

- این داغ که ما بر دل دیوانه نهادیم  
 هر که را عقل نیست دولت نیست  
 چو شبنمی است که بر بحر می کشد رقمی  
 عاقلان دیوانه گردند از پی زنجیر ما